

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ
TÜRKMER

Orta Asya'nın Geleceği Açısından Rusya-Ukrayna Krizi

Mustafa Zafer SOYDAN
TÜRKMER Araştırma Asistanı

Bu yayının tüm hakları Sakarya Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne aittir. İzin olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

© 2022 TÜRKMER

Rusya-Ukrayna Krizi ve Orta Asya'nın Geleceği

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Vladimiroviç Putin 21 şubat 2022 tarihinde bölgesel ve uluslararası sistemi etkileyecek radikal bir karar alarak tarihi bir belgenin altına imza atmıştır. Rusya söz konusu belgeyle, Ukrayna sınırları içeresinde bulunan ‘‘Donestk Halk Cumhuriyeti’’ (DHC) ve ‘‘Luhans Halk Cumhuriyeti’’nin (LHC) bağımsızlığını tanımıştır. Belgeyle sadece mevzubahis bölgelerin bağımsızlıkları tanınmamış aynı zamanda dostluk ve işbirliğinin de altı çizilmiştir. Putin bütün dünyanın tehditlerine, siyasi, askeri ve ekonomik yaptırımlarına rağmen DHC ve LHC'nin bağımsızlıklarını tanımıştır. Akşam saatlerinde tarihi kendine göre yorumlarak bir nevi manifesto niteliği taşıyan ve mahiyetini yaklaşık bir saat süren ulusa sesleniş konuşmasıyla açıklayan Rusya devlet başkanı imzayı tören havasında atmıştır. DHC ve LHC liderlerinin de Putin'in yanında yer alması dikkat çeken bir gelişme olmuştur.

Moskova'nın aldığı bu karar ABD, İngiltere, Kanada gibi küresel glerin ve Avrupa Birliği (AB), Kuzey Atlantik Anlaşması rgt (NATO), Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası organizasyonların tepkilerine neden olmuştur. Rusya'yı kınayan açıklamalar peşpeşe gelmiştir. Rusya'nın böyle bir karara imza atacağı birçok aktör tarafından günler öncesinden dile getirilirken, bazı aktörler yaşanan gelişmeleri sürpriz olarak yorumlamıştır. Ancak yakın tarihe bakıldığında yaşananların hiç te sürpriz olmadığının anlaşılması zor olmasa gerek. Nitekim 2008 yılında Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan gerilimler, yakın zamanda Azerbaycan ve Ermenistan arasında cereyan etmiş Karabağ Savaşı'nda Rusya'nın tutumu, Ukrayna'ya karşı uygulanacağı politikaların analizi bakımından ışık tutmaktadır. Hatırlanacağı zere Gürcistan'ın NATO ile ilişkilerini geliştirme saikiyle hareket etmesi ve nihayetinde NATO'ya ye olmak istemesi Moskova tarafından Rusya'nın güvenliğine bir tehdit olarak algılanmıştır. Rusya Tiflis'in bu teşebbüsüne karşı sessiz kalmamış ve Gürcistan'a askeri harekât düzenleyerek Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarına n ayak olmuştur. Moskova söz konuyu bölgeleri Tiflis yönetiminin idaresinden çıkarmıştır. Aynı şekilde Ermenistan'da Rusya'dan koparak Batıyla ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Moskova Erivan'ın bu teşebbüsüne Karabağ Savaşı'nda cevap vermiştir. Rusya, Ermenistan'ın Batıya yakınlaşması karşısında Erivan Hkmeti'nin yardım taleplerini geri çevirmiştir. Rusya ayrıca, savaş sonucunda ordunun Paşinyan hkmetini suçlayarak verdiği notayı Ermenistan'ın içişleri olarak yorumlayarak sessizliği tercih etmiştir. Bütün bu gelişmelerden hareketle Ukrayna'nın yönünü Batıya dönmesi ve NATO ittifakına ye olmak istemesi Rusya tarafından bir güvenlik meselesi olarak

görülmüştür. Rusya Ukrayna'nın NATO'ya alınmaması, sınırlarına yakın yerlerde NATO askerlerinin konuşlandırılmaması ve askeri tatbikat yapılmamasını kırmızı çizgi olarak yorumlamış ve NATO'dan teminat istemiştir. Moskova Hükümeti Aynı zamanda NATO'nun Kırım'ın ilhakını tanımasını istemiştir. NATO ise hem gerekli teminatı vermeyip hem de Kırım'ın ilhakını tanımayınca Rusya Gürcistan'da uyguladığı stratejiyi Ukrayna'da da uygulamaktan geri kalmamıştır.

Rusya'nın DHC ve LHC'nin bağımsızlığını tanımada önemli olan bir diğer argüman ise söz konusu bölgelerde bulunan Rus vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması olmuştur. Putin ulusa sesleniş konuşmasında mevzu bahis bölgede bulunan Rus vatandaşlarının güvenlik sorunun olduğuna dikkat çekmiş, Kiev'in Rus vatandaşlarına karşı ayrılıkçı bir politika izlediği üzerinde durmuş, Ukrayna mahkemelerinin bağımsız ve adil olmadığını belirtmiştir. Putin'in açıklamaları dikkatle incelendiğinde akıllara bazı sorular gelmektedir. Bunların başlıcaları; “Rusya dışında yaşayan Rus vatandaşlarının olası bir güvenlik probleminde Moskova askeri bir harekât düzenleyecek mi?”, “NATO ile ilişki geliştirmek isteyen bölge ülkeleri (Sovyet sonrası alan) ilk önce Rusya'nın rızasını mı alacaklar?” ve “Yüzünü Batıya dönmek isteyen bölge ülkeleri Rusya tarafından cezalandırılacak mı?” şeklindedir.

SSCB sınırları içerisinde bulunan Orta Asya ülkelerinde ziyadesiyle Rus vatandaşı yaşamaktadır. 2018 istatistiklerine göre Kırgızistan'da 352. 960, Özbekistan'da 750. 000, Tacikistan'da 34. 838¹, Rus vatandaşı yaşamaktadır. 2021 verilerine göre Kazakistan'da 3. 478. 287², Türkmenistan'da ise 110.000³ Rus vatandaşı yaşamaktadır. Son zamanlarda Türkiye'nin bölgede etkin bir güç olması ve ABD'nin söz konusu ülkelerle yakınlaşması Rusya'nın aynı tutumu Orta Asya ülkelerine karşı sergileyeceği endişesini de gündeme getirmektedir. Putin'in son yaptığı açıklamaların bu endişelerin lafigüzaf olmadığına işaret ettiği söylenebilir. Rusya Devlet Başkanı bir ilke imza atarak SSCB'nin ayrılma hakkı verdiği ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasının, Rus devletinin bağımsızlığını azaltan bir gelişme olduğunu ifade etmiştir. Yapılan bu açıklamalar Putin'in eski SSCB sınırlarına dönmek istediği şeklinde yorumlanmıştır. Putin daha sonra yaptığı açıklamada SSCB'den ayrılan ülkelerin egemenliklerini desteklediğini ancak Ukrayna'nın istisna olduğunu belirtmiştir. Sovyet sonrası alanda Rusya'nın etkinliğinin

¹ “Сколько русских осталось в республиках Центральной Азии, (Skol'ko russkikh ostalos' v respublikakh Tsentral'noy Azii)”, ASIA-Plus, <https://asiaplus.tj.info/ru/news/tajikistan/20190714/skolko-russkih-ostalos-v-respublikah-tsentralnoi-azii>, (Erişim tarihi: 22.02.2022).

² “Русские в Казахстане, Russkiye v Kazakhstane”, Wikipedia, <https://ru.wikipedia.org/wiki>, (Erişim tarihi: 22.02.2022).

³ “Русские бегут из Туркмении — исследование, Russkiye begut iz Turkmenii — issledovaniye”, <https://eadaily.com/ru/news/2021/04/25/russkie-begut-iz-turkmenii-issledovanie>, EurAsia Daily, (Erişim tarihi: 22.02.2022).

azalmasının verdiği endişeyle yapılan bu açıklamaların Küba, Suriye, Venezuela, Nikaragua gibi ülkeler dışında inandırıcılığının olmadığını ayrıca belirtmek gerekir.

Orta Asya Uzmanı Kamoliddin Rabbimov Rusya'nın bölgeye yönelik tehdidinin arttığını belirterek yetmiş yaşına gelen Putin'in iktidara geldiğinde daha ölçülü olduğunu fakat sonradan hırçınlaştığını belirtmiş ve Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan gelişmeleri örnek göstermiştir. Rabbimov ayrıca Orta Asya ülkelerinin Rusya'nın hareketlerine karşı temkinli olduğunu söylemiş ancak söz konusu ülkelerinin Ukrayna'yı destekleseler bile Rusya'ya itaatsizlik edemeyeceğini belirtmiştir. Bir diğer Orta Asya uzmanı Parviz Mulozhanov gelişmelere ekonomik açıdan bakmakta ve Orta Asya ülkelerinin Rusya ekonomisiyle yakın ilişki içinde oluşuna dikkat çekmektedir. Mulozhanov ayrıca Rusya ekonomisinin bozulmasının, Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) üyesi olan Kazakistan ve Kırgızistan ekonomisini doğrudan etkileyeceğini de belirtmektedir. Türkmenistan Uzmanı Farid Tukhbatullin Ukrayna'da yaşanan gelişmelerin tedirginlik yarattığını dile getirmiştir. Tukhbatullin ayrıca Aşkabat topraklarında askeri üs bulunmadığından Türkmenistan'ın tarafsız olduğunu belirtmiş ve Rusya'nın niyetinin dostluktan uzak olduğunu dile getirmiştir.⁴ Uzmanların değerlendirmeleri incelendiğinde Orta Asya, yaşanan gelişmeleri endişeyle takip etmektedir ve sürecin diplomasi ile çözülmesini temenni etmektedir. Zira Koronavirüs salgınının getirdiği ekonomik darboğazda Rusya'nın ekonomisinin bozulması, Rus para birimi Ruble'nin değer kaybetmesi Orta Asya ülkelerinin de ekonomilerinin bozulmasına ve yerel para birimlerinin değer kaybetmesine neden olacaktır. Ekonomik ibrelerin aşağı yönlü hareket ettiği yerlerde de siyasi istikrar olmayacaktır.

Rusya'nın DHC ve LHC'ni tanınmasının ardından Orta Asya ülkeleri siyasetçilerinden şu ana kadar sadece Kazakistan'dan bir açıklama gelmiştir. Kazakistan Dışişleri Bakanı Muhtar Tileuberdi yaptığı açıklamada DHC ve LHC'nin tanınmasının söz konusunu olmadığını belirterek uluslararası hukuk ve BM tüzüğüne göre hareket edeceklerini belirtmiştir.⁵ Kazakistan'ın her ne kadar uluslararası hukukun gözetileceğinden bahsetse de ilerleyen zamanda DHC ve LHC'yi tanıma ihtimali olan bir ülke olarak ele alınabilir. Nitekim Kazakistan Kırgızistan ile beraber Kırım'ı tanıyan ender ülkelerden biridir. Diğer Orta Asya ülkeleri her ne

⁴ “Что означает для Центральной Азии признание Россией независимости «ДНР» и «ЛНР»?», Chto oznachayet dlya Tsentral'noy Azii priznaniye Rossiiyey nezavisimosti «DNR» i «LNR»?”, <https://rus.azattyk.org/amp/31717994.html>, Радио Азаттык, (Erişim tarihi: 23.02.2022)

⁵ “Глава МИД Казахстана: «Вопрос о признании ДНР и ЛНР не стоит, Glava MID Kazakhstana: «Vopros o priznanii DNR i LNR ne stoit” <https://rus.azattyk.org/a/31715598.html>, Радио Азаттык, (Erişim tarihi: 22.02.2022) .

kadar şimdilik herhangi bir açıklama yapmasa da daha önceki açıklamalarında olayın barışçıl yollarla çözülmesi temennilerinde bulunmuşlardır.

SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarını otuz bir yıl önce ilan eden Orta Asya ülkelerinin Rusya ile çok yoğun siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri mevcuttur. Rusya'nın etkinliği kısmen azalsa da bölgede en aktif küresel güç olduğu şüphe götürmeyen bir gerçektir. Şangay Beşlisi, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu gibi organizasyonlar temelinde her alanda birbirlerine ciddi taahhütleri bulunmaktadır. Bu bağlamda Orta Asya ülkelerinin NATO ve Batıyla Rusya'nın kırmızı çizgisini aşacak şekilde yakınlaşması beklenemez. Ancak bütün ihtimaller göz önüne alınarak olası bir yakınlaşmada Rusya'nın Orta Asya'ya müdahalesinin Gürcistan ve Ukrayna kadar kolay olamayacağı açıktır. Nitekim bölgede NATO üyesi Türkiye gibi güçlü bir aktör faal olarak çalışmaktadır. Ayrıca NATO, ABD ve AB prestij kaybı yaşamamak için daha ciddi adımlar atacaktır. Zira Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesini engelleyemeyen, Kırım'ı işgal etmesini durduramayan ve son olarak DHC ve LHC'nin bağımsızlığını tanınması karşısında eli kolu bağlanan NATO ve AB'nin büyük bir prestij kaybedeceği ve organizasyon olarak sorgulanacakları bir döneme girilmiş olacaktır. Aynı şekilde ABD'nin de büyük bir prestij kaybı yaşayarak uluslararası caydırıcılığının ağır yara alacağı söylenebilir.

Rusya'nın DHC ve LHC'ni tanınması karşısında Batı bazı yaptırımları devreye sokmuştur. Almanya'nın Kuzey Akım-2 doğalgaz aktarım projesini durdurması, ABD'nin ilhak edilen bölgeye ekonomik yatırımı yasaklaması, İngiltere'nin beş Rus bankasına yaptırım uygulayarak ekonomik ilişkileri bitirmesi onlarca yaptırımlardan sadece birkaçıdır. Ancak Rusya'nın emperyal alışkanlıklarının durdurulabilmesi için daha fazlasına ihtiyaç olduğu belirtilmelidir. Zira Rus siyasetçiler her seferinde Rusya'nın yaptırımlara alışık olduğunu, Batının vereceği tepkileri tahmin ettiğini belirtmektedir. Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunmasına karşı devreye giren yaptırımlar Ukrayna'yı da tatmin etmemiştir. Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenski Batıya ve NATO'ya seslenerek verdikleri destekleri arttırmasını talep etmiştir. NATO'nun Rusya'ya karşı caydırıcı olması, ittifak ülkelerinin görüş ayrılıklarını bir kenara bırakarak tek yumruk olmalarına ve ikazlarını daha da somutlaştırmalarına bağlıdır. Aksi takdirde Dünya Rusya'nın yeni sürprizleriyle karşı karşıya kalabilir ve bu gidişat dünya çapında yıkıcı bir jeopolitik krize yol açabilir.